

การสร้างสรรคัลวดลายผ้า ต่อยอดพัฒนาชุดราตรีด้วยวิถีชีวิตและวัฒนธรรม อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์¹

received 14 APR 2021 revised 12 DEC 2021 accepted 19 JAN 2022

รัตนเรขา อัจฉริยะพิทักษ์

อาจารย์ ภาควิชาเทคโนโลยีสิ่งทอและออกแบบแฟชั่น

คณะเกษตรศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตสุรินทร์

อริปัตย์ ฤทธิธิน

อาจารย์ ภาควิชาเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์

คณะเกษตรศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตสุรินทร์

ยุทธนา จันทร์สุวรรณ

ภาควิชาเทคโนโลยีสิ่งทอและออกแบบแฟชั่น

คณะเกษตรศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตสุรินทร์

บทคัดย่อ

การสร้างสรรคัลวดลายผ้า ต่อยอดพัฒนาชุดราตรีด้วยวิถีชีวิต วัฒนธรรม อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวัฒนธรรมภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการทอผ้าไหมมัดหมี่ของกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตผ้าทออำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ เพื่อออกแบบลวดลายผ้าไหมมัดหมี่ให้กับกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตผ้าทอ และเพื่อพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์เสื้อผ้าชุดราตรีโดยเชื่อมโยงวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณีอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ผลการศึกษาพบว่า การศึกษาวัฒนธรรมภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการทอผ้าไหมมัดหมี่ของกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตผ้าทออำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ เกิดขึ้นจากแรงบันดาลใจจากเอกลักษณ์ของชุมชนมาเชื่อมโยงวิถีชีวิตผสมผสานกับวัฒนธรรม ประเพณีของชุมชนนั้น ได้ออกแบบลวดลายผ้าไหมมัดหมี่ให้กับกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตผ้าทออำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยการนำแรงบันดาลใจจากดอกเอน้า รุ่ง ทางปลา ได้ค้นพบแรงบันดาลใจจากบายศรีในการสื่อถึงเอกลักษณ์ของชุมชนอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ มาเชื่อมโยงวิถีชีวิตผสมผสานกับวัฒนธรรม ประเพณีของชุมชนมาเป็นแนวทางของการออกแบบลวดลายผ้าไหมมัดหมี่ถ่ายทอดแนวคิดในด้านรูปธรรม และด้านนามธรรม และพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์เสื้อผ้าชุดราตรีโดยเชื่อมโยงวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณีอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยใช้เอกลักษณ์ของท่วงท่าการฟ้อนภูไทกาฬสินธุ์ ผสมผสานการแต่งกายพื้นเมืองของผู้หญิงอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ให้เกิดความร่วมมือ คำนึงคุณค่าของผ้าไหมมัดหมี่ที่กลุ่มเกษตรกรผู้ทอผ้าได้ร่วมแรงร่วมใจสร้างสรรค์ผลงานผ้าผืนที่นำมาใช้ในการถ่ายทอดการพัฒนาและออกแบบชุดราตรี สะท้อนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุดราตรีต้นแบบให้มีมูลค่าเพิ่มมากขึ้น มีรูปแบบและการประยุกต์ลวดลายผ้าไหมมัดหมี่ และชุดราตรีที่สวยงาม เป็นที่ดึงดูดใจ สามารถนำผ้าไหมมัดหมี่ซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบเดิมมาสร้างชุดราตรีซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ และยังสามารถช่วยเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจให้กับสินค้าชุมชน และสะท้อนความเป็นเอกลักษณ์ที่เป็นลักษณะเฉพาะของความเป็นท้องถิ่นของอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ได้อย่างชัดเจน

คำสำคัญ: ออกแบบ, ชุดราตรี, แรงบันดาลใจ, วิถีชีวิต, วัฒนธรรม

¹บทความเป็นส่วนหนึ่งของโครงการยุวชนอาสา เรื่อง “การพัฒนาการแปรรูปสิ่งทอและหัตถกรรมท้องถิ่น” ได้รับทุนจากกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม ประจำปีงบประมาณ 2020

Fabric Pattern Creation Continue the Development of Evening Dresses with Lifestyle and Culture Somdet District, Kalasin Province¹

Ratanarekha Atchariyapitak

Lecturer, Department of Textile Technology and Fashion Design,
Faculty of Agriculture and Technology, Rajamangala University Of Technology Isan Surin Campus

Atiphat Rettiron

Lecturer, Department of Computer Technology,
Faculty of Agriculture and Technology, Rajamangala University Of Technology Isan Surin

Yuttana Jansuwan

Department of Textile Technology and Fashion Design,
Faculty of Agriculture and Technology, Rajamangala University Of Technology Isan Surin Campus

Abstract

Creative fabric patterns continue to develop evening dresses with lifestyle and culture of Somdet district, Kalasin province. The objective of this case study was studying the wisdom culture related to silk ikat weaving of the weavers in Somdet district, Kalasin province. This case study design a silk ikat pattern for a group of weavers in Somdet district, Kalasin province and develop product styles and evening dress that connect to lifestyles, culture and traditions of the Somdet district, Kalasin province. The case study found that a study of cultural knowledge related to silk ikat weaving of the weavers of Somdet district, Kalasin province arose from the inspiration of environmental observation and the nature around that conveys the identity of the community to connect lifestyles combined with the culture. The tradition of that community has designed a silk ikat pattern for the weavers in Somdet district, Kalasin province by bringing inspiration of environmental observation and the nature around that in addition to the inspiration of Dok An Aa, Tung and fish tail has found inspiration from Baisi. The identity of the community in Somdet district, Kalasin province connects to lifestyles combined with the culture community and traditions come as a guideline for silk ikat pattern design to convey development and design product styles, evening dress connect to lifestyles, culture and traditions of Somdet district, Kalasin province. The case study use the uniqueness of the Phu Tai Kalasin dance combine the traditional dress of women in Somdet district, Kalasin province to create a contemporary preserve the value of silk ikat that a group of weavers has joined forces to create the fabric that used to convey the development and design of evening dresses reflect to the product development of the prototype evening dress to create added value. There are patterns and applications of the silk ikat pattern and a beautiful evening dress attractive able to bring silk ikat which is the traditional local wisdom, to create evening dress which is a new product and can also help add economic value to community products and reflect the uniqueness that is unique to the localization of Somdej district, Kalasin province clearly.

Keywords: Design, Evening dress, Inspiration, Lifestyle, Culture

หลักการและเหตุผล

“กาฬสินธุ์โมเดล” เกิดขึ้นจากการประเมินความเหลื่อมล้ำในสังคมตั้งแต่ปี 2560 - 2561 พบ 8 จังหวัดที่ยากจนต่อเนื่อง อาจพูดได้ว่าเป็นความยากจนเรื้อรังภาคอีสาน ได้แก่ กาฬสินธุ์ บุรีรัมย์ (Siamrath, online) รัฐบาลจึงนำเอายุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขันที่มีเป้าหมายการพัฒนาที่มุ่งเน้นการยกระดับศักยภาพของประเทศในหลากหลายมิติ บนพื้นฐานแนวคิด 3 ประการ ได้แก่ (1) “ต่อยอดอดีต” โดยมองกลับไปที่เราเคยทำทางเศรษฐกิจอัตลักษณ์ วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต และจุดเด่นทางทรัพยากรธรรมชาติที่หลากหลาย รวมทั้งความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบของประเทศในด้านอื่น ๆ นำมาประยุกต์ผสมผสานกับเทคโนโลยีและนวัตกรรม เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทของเศรษฐกิจและสังคมโลกสมัยใหม่ (2) “ปรับปรุงปัจจุบัน” เพื่อปูทางสู่อนาคต ผ่านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของประเทศในมิติต่าง ๆ ทั้งโครงข่ายระบบคมนาคมและขนส่งโครงสร้างพื้นฐานวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และดิจิทัล และการปรับสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมและบริการอนาคต และ (3) “สร้างคุณค่าใหม่ในอนาคต” ด้วยการเพิ่มศักยภาพของผู้ประกอบการ พัฒนาคนรุ่นใหม่ รวมถึงปรับปรุงแบบธุรกิจ เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของตลาด ผสมผสานกับยุทธศาสตร์ที่รองรับอนาคต บนพื้นฐานของการต่อยอดอดีตและปรับปรุงปัจจุบัน ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยได้เข้าร่วมพัฒนาผลิตภัณฑ์สิ่งทอท้องถิ่นให้กับเกษตรกรผู้ทอผ้าไหม อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ที่มีความเชี่ยวชาญด้านสิ่งทอท้องถิ่นซึ่งเป็นต้นทุนของชุมชนประยุกต์ใช้กับความรู้ทางวิชาการด้านการออกแบบสิ่งทอ และผลิตภัณฑ์เครื่องแต่งกาย โดยใช้องค์ความรู้ของชุมชนเป็นฐานการนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ตอบสนองต่อตลาดผู้บริโภคได้อย่างกว้างขวางมากขึ้น และตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการเชิงพื้นที่ของชุมชน มุ่งเน้นผลลัพธ์ในการแก้ปัญหาด้านความยากจนในการเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจให้กับสินค้าชุมชนได้สะท้อนความเป็นเอกลักษณ์และลักษณะเฉพาะของความเป็นท้องถิ่นได้อย่างชัดเจน สามารถสร้างฐานรายได้และขยายโอกาสทางการค้า ควบคู่ไปกับการยกระดับรายได้และการกินดีอยู่ดี รวมถึงการเพิ่มขึ้นของคนชั้นกลางและลดความเหลื่อมล้ำของคนในประเทศได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาวัฒนธรรมภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการทอผ้าไหมมัดหมี่ของกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตผ้าทอ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์
2. เพื่อออกแบบลวดลายผ้าไหมมัดหมี่ให้กับกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตผ้าทออำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์
3. เพื่อพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์เสื้อผ้าชุดราตรีโดยเชื่อมโยงวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณีอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์

วิธีการวิจัย

ในการวิจัย การสร้างสรรค์ลวดลายผ้า ต่อยอดพัฒนาชุดราตรีด้วยวิถีชีวิต วัฒนธรรม อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัย ดังนี้

1. เก็บข้อมูลปฐมภูมิ (Primary data) โดยการลงพื้นที่เพื่อสำรวจวัฒนธรรม ภูมิปัญญาด้านการทอผ้าในพื้นที่ของเกษตรกร อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ วิถีชีวิตของชุมชน และเก็บข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data) เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินโครงการและคัดเลือกกลุ่มเกษตรกรในพื้นที่เป้าหมายที่มีศักยภาพและความพร้อมในการเข้าร่วมโครงการ
2. ลงพื้นที่เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์พัฒนากรอำเภอ นักพัฒนาชุมชน อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ผู้จำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชน และกลุ่มเกษตรกรวิสาหกิจชุมชนแบบมีโครงสร้างประกอบด้วย โดยวิเคราะห์จุดเด่นและจุดด้อยด้านวัฒนธรรม ภูมิปัญญา และโอกาสของกลุ่มวิสาหกิจร่วมกัน เสนอแนวทางในการพัฒนาสิ่งทอท้องถิ่น เพื่อใช้ในการออกแบบสิ่งทอให้แก่กลุ่มเป้าหมาย ให้มีความน่าสนใจมากขึ้น
3. สรุปข้อมูลจากการสำรวจ ภูมิปัญญาด้านการทอผ้าในพื้นที่ของเกษตรกร โดยทำการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง

ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง (Purposive sampling) กับกลุ่มสตรีผู้ทอผ้าไหม ซึ่งเป็นผู้ที่มีความสามารถด้านการทอผ้ามัดหมี่ สามารถจดจำชื่อที่ใช้เรียกแม่ลายผ้ามัดหมี่ที่ปรากฏในผืนผ้าได้อย่างถูกต้อง และมีภูมิลำเนาอาศัยอยู่ในเขตอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสตรีผู้ทอผ้าไหมกลุ่มละ 10 คน รวม 50 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือ แบบสัมภาษณ์ แบบสนทนากลุ่ม โดยการกำหนดโครงสร้าง (Structured Interview) เนื้อหาสาระของแบบสัมภาษณ์และแบบสนทนากลุ่ม ให้มีสอดคล้องตรงกับวัตถุประสงค์ และได้ครอบคลุมเนื้อหาที่ต้องการจะศึกษา ภายใต้คำแนะนำ ข้อเสนอแนะ จากผู้เชี่ยวชาญทั้งหมดไม่น้อยกว่า 2 คน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ได้ทำการรวบรวมข้อมูลจากแบบที่ใช้สัมภาษณ์ และแบบที่ใช้สนทนากลุ่ม (ระหว่างเดือนพฤษภาคม – กันยายน พ.ศ. 2563)

การวิเคราะห์ข้อมูล

การสร้างสรรค์ลวดลายผ้า ต่อยอดพัฒนาชุดราตรีด้วยวิถีชีวิต วัฒนธรรม อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นงานวิจัยสร้างสรรค์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวัฒนธรรมภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการทอผ้าไหมมัดหมี่ของกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตผ้าทออำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ เพื่อออกแบบลวดลายผ้าไหมมัดหมี่ให้กับกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตผ้าทอ และเพื่อพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์เสื้อผ้าชุดราตรีโดยเชื่อมโยงวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ให้เกิดความร่วมมือ สามารถเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ผ้าไหมมัดหมี่ และนำเสนอการออกแบบจากวัฒนธรรมให้ตรงกับอัตลักษณ์ของชุมชน เพื่อเป็นต้นแบบผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์จากภูมิปัญญาชุมชนในอนาคต สามารถสรุปได้ดังนี้

ปัจจัยต่อการออกแบบลวดลายมัดหมี่สร้างสรรค์และการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์เสื้อผ้าชุดราตรี สามารถแบ่งเป็น 3 แนวคิด ดังนี้

1. แนวคิดบริบททางวัฒนธรรม ที่เกี่ยวข้องกับผ้าไหมมัดหมี่อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่าด้านเอกลักษณ์ของลวดลายผ้าไหมมัดหมี่ ส่วนใหญ่มักถูกนำมาจากวิถีชีวิตที่ใกล้ชิดกับธรรมชาติ เช่น ลายดอกเอน้า และมีบางลวดลายที่มีความเชื่อมโยงด้านคติและความเชื่อที่ได้สืบทอดกันต่อมา เช่น ลายนาค และสิ่งของเครื่องใช้ เช่น ลายธง ลวดลายจากแรงบันดาลใจของรูปหรือพฤติกรรมสัตว์ เช่น หางปลา ด้านการวางลวดลายส่วนใหญ่จัดวางแบบกระจายตลอดทั้งผืน ส่วนเชิงผ้านิยมมีตีนขึ้นสีแดง หรือตกแต่งตีนขึ้นเสมอ ลวดลายยังคงเป็นลวดลายที่สืบทอดต่อกันมา และใช้สวมใส่ในงานประเพณีต่าง ๆ

2. แนวคิดเรื่องการตลาด ปัจจุบันผู้บริโภคผ้าไหมได้ขยายช่วงอายุมาอยู่ในกลุ่มวัยเริ่มทำงาน ความต้องการของผ้าทอมีหลากหลาย ทั้งในด้านสี สัน ลวดลายที่หลากหลายเพื่อให้เหมาะกับรูปแบบการแต่งกายและโอกาสที่สวมใส่ ตลอดจนความหลากหลายของวิธีการดำเนินชีวิตในแต่ละกลุ่มเป้าหมาย หากนำข้อมูลมาประกอบการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ จะช่วยส่งเสริมการตลาดให้กับกลุ่มผู้ผลิตผ้าไหมมัดหมี่

3. แนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ และทฤษฎีในการออกแบบ เพื่อเป็นกรอบแนวคิดในการสร้างสรรค์ลวดลายผ้า ต่อยอดพัฒนาชุดราตรีด้วยวิถีชีวิต วัฒนธรรม อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ผลที่ได้จากการศึกษาสามารถสรุปขั้นตอนของการพัฒนางาน ดังนี้

3.1 ประเด็นปัญหาหลัก กลุ่มเกษตรกรผู้ทอผ้าอำเภอสมเด็จ ไม่ได้ปลูกหม่อนเลี้ยงไหมเอง จึงบริโภคเส้นไหมจากอำเภอกุพาน จังหวัดสกลนคร ซึ่งมีราคาสูงทำให้ราคาผ้าไหมสูงขึ้นไปด้วย และกลุ่มเกษตรกรผู้ทอผ้าส่วนใหญ่มีอายุ 45 - 70 ปี ไม่มีผู้สืบทอด ทำให้ไม่มีการออกแบบลวดลายใหม่ ๆ ขึ้นมา ลวดลายในปัจจุบัน เกิดจากการผสมผสานแปรสภาพจากลวดลายเก่า ไม่มีการถ่ายทอดความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนเข้าไป ทำให้ลวดลายผ้าไม่มีเอกลักษณ์ ส่งผลให้ตลาดผ้าทอมีลวดลายที่ซ้ำกัน

3.2 ประเด็นปัญหา รอง การพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้ามัดหมี่ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ไปสู่ผลิตภัณฑ์เสื้อผ้าเครื่องแต่งกายมีจำนวนน้อย และรูปแบบไม่ตรงตามความต้องการของกลุ่มผู้บริโภค ซึ่งเป็นคนนอกและในพื้นที่ อาชีพรับข้าราชการ นักฟ่อนรำ หรือกลุ่มผู้มีชื่อเสียง เป็นต้น นิยมการใช้ประโยชน์จากผ้าไหมมัดหมี่ในการตัดเย็บเสื้อผ้าเพื่อสวมใส่ในการทำงาน ตลอดจนตัดเย็บเป็นชุดราตรีเพื่อออกงานสำคัญ ดังนั้นการออกแบบและวิธีการสร้างสรรค์เสื้อผ้าจึงเป็นปัญหาที่ไม่สามารถดึงดูดกลุ่มเป้าหมายและเพิ่มมูลค่าสินค้าจากผ้าไหมมัดหมี่ได้

ผลการวิจัย

1. จากการสัมภาษณ์นางสาวกุลนิษฐา ขันขวา (Khan-khwā, Interview, 2020) ตำแหน่งพัฒนาการอำเภอสมเด็จ นางสาวสุมาลี ศิรินิกร (Sirinikorn, Interview, 2020) ตำแหน่งนักวิชาการพัฒนาชุมชนชำนาญการ สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ด้านการวิเคราะห์จุดเด่นและจุดด้อยของกลุ่มวิสาหกิจพบว่า เกษตรกรผู้ทอผ้าอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ มีอาชีพหลักคือ ทำนา รองลงมาคือ ทอผ้าและเลี้ยงสัตว์ ด้านการทอผ้าไหมมัดหมี่นั้น เอกลักษณ์ของลวดลายส่วนใหญ่มักถูกนำมาจากวิถีชีวิตที่ใกล้ชิดกับธรรมชาติ เช่น ลายดอกเอน้า และมีบางลวดลายที่มีความเชื่อมโยงด้านคติและความเชื่อที่ได้สืบทอดกันต่อมา เช่น ลายนาค และสิ่งของเครื่องใช้ เช่น ลายธง ลวดลายจากแรงบันดาลใจของรูปหรือพฤติกรรมสัตว์ เช่น หางปลา ด้านการวางลวดลายส่วนใหญ่จัดวางแบบกระจายตลอดทั้งผืน ส่วนเชิงผ้านิยมมีตีนขึ้นสีแดง หรือตกแต่งตีนขึ้นเสมอ ลวดลายยังคงเป็นลวดลายที่สืบทอดต่อกันมา และใช้สวมใส่ในงานประเพณีต่าง ๆ เกษตรกรผู้ทอผ้า ทอด้วยกี่ทอผ้าแบบกระตุก และอุปกรณ์ทอผ้าไหมแบบพื้นบ้าน จุดเด่นของกลุ่มเกษตรกรผู้ทอผ้าอำเภอสมเด็จ คือ สมาชิกในกลุ่มมีทักษะด้านการมัดหมี่ ย้อมสี และทอผ้า สามารถผลิตผ้าผืนได้เองตั้งแต่กระบวนการแรก จนถึงกระบวนการสุดท้าย ผลิตผ้าไหมมัดหมี่ส่งจำหน่ายเพียงอย่างเดียว สามารถมัดลวดลาย ย้อมสี ได้ตามขนาดที่ผู้ค้าต้องการได้อีกทั้งสามารถกำหนดราคาผ้าไหมมัดหมี่ได้ราคาต่อผืนประมาณ 2,000 - 3,000 บาท จุดด้อยของกลุ่มเกษตรกรผู้ทอผ้าอำเภอสมเด็จ คือ กลุ่มไม่ได้ปลูกหม่อนเลี้ยงไหมเอง บริโภคเส้นไหมจากอำเภอภูพาน จังหวัดสกลนคร ซึ่งมีราคาสูงทำให้ราคาผ้าไหมสูงขึ้นไปด้วย และจากการสัมภาษณ์นางคุณเดือนใจ แกมศิริ (Thæmsiri, Interview, 2020) ตำแหน่งประธานกลุ่มเกษตรกร กลุ่มสตรีผู้ทอผ้าไหมมัดหมี่อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ผู้จำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าทอ พบว่ากลุ่มวิสาหกิจชุมชนมีโอกาสพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าไหมมัดหมี่ของกลุ่มเพื่อให้ตรงกับกลุ่มลูกค้าในปัจจุบัน เนื่องจากปัจจุบันผู้บริโภคผ้าไหมได้ขยายช่วงอายุมาอยู่ในกลุ่มวัยเริ่มทำงาน สามารถพัฒนารูปแบบการแต่งกายให้สอดคล้องกับและโอกาสที่สวมใส่ และความหลากหลายของวิถีการดำเนินชีวิตในแต่ละกลุ่มเป้าหมาย

2. การสร้างสรรค์ลวดลายผ้า ต่อยอดพัฒนาชุดราตรีด้วยวิถีชีวิต วัฒนธรรม อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่า การออกแบบและสร้างสรรค์ลวดลายบนผ้าไหมมัดหมี่ของเกษตรกรกลุ่มผู้ทอผ้าไหม เกิดขึ้นจากแรงบันดาลใจของการสังเกตสิ่งแวดล้อม และธรรมชาติรอบตัวที่สื่อถึงเอกลักษณ์ของชุมชน มาเชื่อมโยงวิถีชีวิตผสมผสานกับวัฒนธรรม ประเพณีของชุมชนนั้น ทั้งนี้กลุ่มผู้ทอผ้าไหมมัดหมี่ได้แรงบันดาลใจที่ใช้สร้างสรรค์ลวดลายผ้าไหมมัดหมี่จาก 3 แนวคิดด้วยกัน (Boonting, 2016, p. 1) คือ

2.1 การสร้างสรรค์ลวดลายจากแรงบันดาลใจของการสังเกตรูปพฤษา ได้แก่ ดอกเอนอ้า

2.2 การสร้างสรรค์ลวดลายจากแรงบันดาลใจของสิ่งของและของใช้ ได้แก่ ชูง

2.3 การสร้างสรรค์ลวดลายจากแรงบันดาลใจของรูป พุทธกรรมสัตว์ ได้แก่ หางปลา

3. การพัฒนาและออกแบบลวดลายผ้าไหมมัดหมี่ให้กับกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตผ้าทออำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์
ดังนี้

3.1 แนวคิดในการออกแบบ

การนำแรงบันดาลใจของการสังเกตสิ่งแวดล้อม และธรรมชาติรอบตัว นอกจากแรงบันดาลใจดอกเอนอ้า ชูงหางปลา ได้ค้นพบแรงบันดาลใจจากบายศรี ในการสื่อถึงเอกลักษณ์ของชุมชนอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ มาเชื่อมโยงวิถีชีวิตผสมผสานกับวัฒนธรรม ประเพณีของชุมชนมาเป็นแนวทางของการออกแบบลวดลายผ้าไหมมัดหมี่ อีกทั้งยังสามารถถ่ายทอดแนวคิดในด้านรูปธรรม และด้านนามธรรม ดังนี้

1) ดอกเอนอ้า

ด้านรูปธรรม ดอกเอนอ้า มีจุดเด่นในเรื่องรูปร่างเรขาคณิตที่มีเส้นตรงเป็นแกนกลาง ทำให้รูปร่างรูปทรงเกิดความน่าสนใจ ให้ความรู้สึกมั่นคง แข็งแรง

ด้านนามธรรม ดอกเอนอ้า ดอกไม้ที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นอำเภอที่ผู้คนในชุมชนมีแต่ความสนุกสนาน ยิ้มแย้มแจ่มใสเปรียบเสมือนกับสีส้มที่สดใสของดอกเอนอ้า

2) ชูง

ด้านรูปธรรม มีจุดเด่นในเรื่องของเส้นทแยง ที่ให้ความรู้สึกตื่นเต้น เกิดจุดเด่นด้วยการเล่นจังหวะของสีตัดกัน ทำให้เกิดการเคลื่อนไหว ที่เป็นเอกภาพ รูปร่างรูปทรงเรขาคณิตที่สวยงามสะอาดตา

ด้านนามธรรม เป็นสิ่งประดับตกแต่งบ้านของชาวภูไท เมื่อใดลูกหลานมีงานมงคลผู้เฒ่าผู้แก่จะประดิษฐ์ชูงด้วยตนเอง ซึ่งเอกลักษณ์ของงานรื่นเริง และเป็นความเชื่อว่าถ้าบ้านไหนมีชูงประดับจะนำความโชคดีมายังผู้อาศัย

3) หางปลา

ด้านรูปธรรม มีจุดเด่นในด้านการใช้เส้นทแยงที่เลียนแบบรูปร่างของหางปลา และใช้ขนาดของรูปร่างเรขาคณิตเพื่อเป็นจุดเน้น ให้ความรู้สึกตื่นเต้น และการวางจังหวะของเส้นและสีที่ตัดกัน ทำให้เกิดการเคลื่อนไหว ที่เป็นเอกภาพ สวยงามสะอาดตา

ด้านนามธรรม คนในชุมชนมีอาชีพเกษตรกรรม การหาปลาคือการขยันทำมาหากิน ดังนั้นลวดลายหางปลา สามารถสื่อถึงความอุดมสมบูรณ์ การอยู่ดีกินดีได้

4) บายศรี

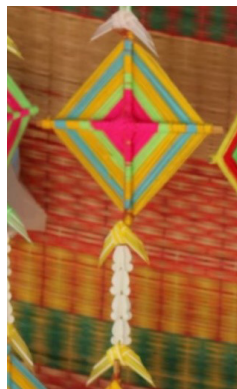
ด้านรูปธรรม มีจุดเด่นในด้านเส้น ที่เป็นเส้นซิกแซก ให้ความรู้สึกตื้นตัน เมื่อนำมาเรียงกันเป็นรูปร่างรูปทรง สามารถให้ความรู้สึกเคลื่อนไหว ทำให้ผืนผ้ามีจุดเด่นและน่าสนใจมากขึ้น

ด้านนามธรรม ชาวอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ทุกวันพระจะถวายบายศรีดอกไม้ ในการสักการะพระพุทธศาสนา เพื่อให้สิ่งศักดิ์ปกปักรักษาคุ้มครองตนเองและครอบครัว และเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ

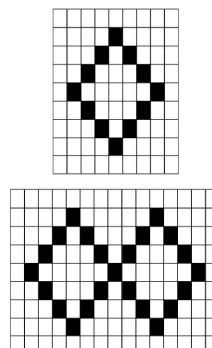
3.2 แนวคิดพื้นฐานในการออกแบบลวดลายผ้าจากแรงบันดาลใจของการสังเกตสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติรอบตัวที่สื่อถึงเอกลักษณ์ของชุมชน เชื่อมโยงวิถีชีวิตผสมผสานกับวัฒนธรรม ประเพณีของชุมชนคือ การสร้างแม่ลายมัดหมี่โดยใช้หลักการออกแบบด้านองค์ประกอบศิลป์ ได้แก่ จุด เส้น รูปร่าง รูปทรง น้ำหนัก และสีสันท ในการจัดวางเพื่อให้เกิดความสวยงาม ผู้ออกแบบเริ่มจากการนำหน่วย (Unit) มาออกแบบและสร้างเป็นแม่ลายมัดหมี่โดยใช้หลักการของเอกภาพ (Unity) ให้เกิดเป็นลวดลายในภาพรวมทั้งหมดและคำนึงถึงหลักสมมาตร (Balancing) คือ มีลักษณะลวดลายทั้งซ้ายขวาหรือบนล่าง มองดูแล้วเกิดความสมดุลที่เท่ากัน

3.3 การพัฒนาและออกแบบลวดลายผ้าไหมมัดหมี่ที่ใช้การลดทอน (Distortion) รูปร่างและรูปทรงของดอกเอน อำ รุ่ง หางปลา และบายศรี ถ่ายทอดในรูปแบบรูปทรงเรขาคณิต (Geometric shapes) เพื่อให้สอดคล้องกับเทคนิคการทอ สีสันท และเอกลักษณ์ของผ้าทอยังคงอัตลักษณ์ของชุมชน อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ในการทอผ้าเทคนิคมัดหมี่ของชุมชน อำเภอสมเด็จ มักนิยมการใช้เทคนิคมัดโอบลำหมี่เพื่อให้การย้อมสีของลวดลายมัดหมี่เกิดขึ้นเฉพาะสีพื้นหลัก แต่ส่วนสีที่ใช้ในการตกแต่งลวดลายส่วนประกอบส่วนย่อย จะนำกิ่งไม้ทุบปลายมาทำเป็นฟูกัน เพื่อสำหรับการแต้มสี ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน อ.สมเด็จ ในการทอผ้ามัดหมี่ (Wannakit, 2015, p. 70) ตลอดจนยังคงรายละเอียดของลวดลายดอกเอนอำ รุ่ง หางปลาและบายศรี ที่เป็นรูปร่างรูปทรงสามเหลี่ยม (Diamond pattern) ซึ่งเป็นรูปร่างรูปทรงที่พบมากในลวดลายดั้งเดิม และคงเอกลักษณ์การใช้สีขาของดอกเอนอำ ในการทอผ้าพื้นของชาวอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ แต่สามารถเพื่อสร้างมิติของลวดลายผ้าและความน่าสนใจโดยการเพิ่มสีอื่นในรุ่ง หางปลาและบายศรี ให้กับผ้าไหมมัดหมี่อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ และสามารถต่อยอดการแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์เสื้อผ้าในลำดับต่อไป

1) การสร้างแม่ลายมัดหมี่ “จุง” ผ่านการถ่ายทอดทางโครงสร้างลวดลาย

ภาพแสดงแรงบันดาลใจจาก “จุง”

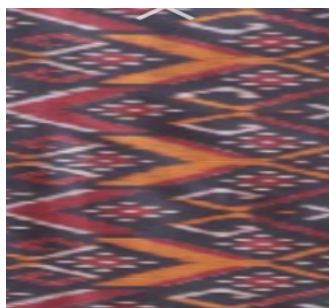

แม่ลายของลวดลาย “จุง”

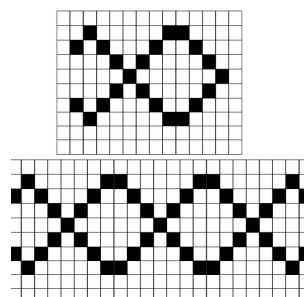
ภาพที่ 1 การสร้างแม่ลายมัดหมี่ “จุง”

Note: From © Ratanarekha Atchariyapitak 28/12/2020

2) การสร้างแม่ลายมัดหมี่ “หางปลา” ผ่านการถ่ายทอดทางโครงสร้างลวดลาย

ภาพแสดงแรงบันดาลใจจาก “หางปลา”

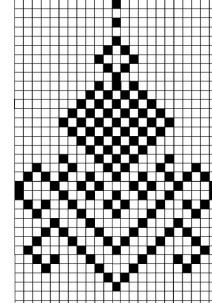

แม่ลายของลวดลาย “หางปลา”

ภาพที่ 2 การสร้างแม่ลายมัดหมี่ “หางปลา”

Note: From © Ratanarekha Atchariyapitak 28/12/2020

3) การสร้างแม่ลายมัดหมี่ “บายศรี” ผ่านการถ่ายทอดทางโครงสร้างลวดลาย

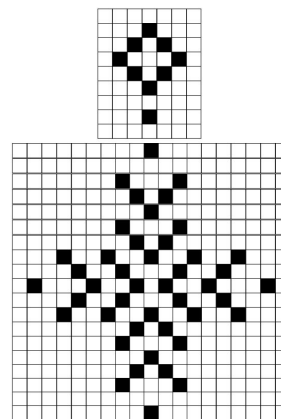
ภาพแสดงแรงบันดาลใจจาก “บายศรี”

แม่ลายของลวดลาย “บายศรี”

ภาพที่ 3 การสร้างแม่ลายมัดหมี่ “บายศรี”

Note: From © Ratanarekha Atcharyapitak 28/12/2020

4) การสร้างแม่ลาย “ดอกเอนอ้า” ผ่านการถ่ายทอดทางโครงสร้างลวดลาย

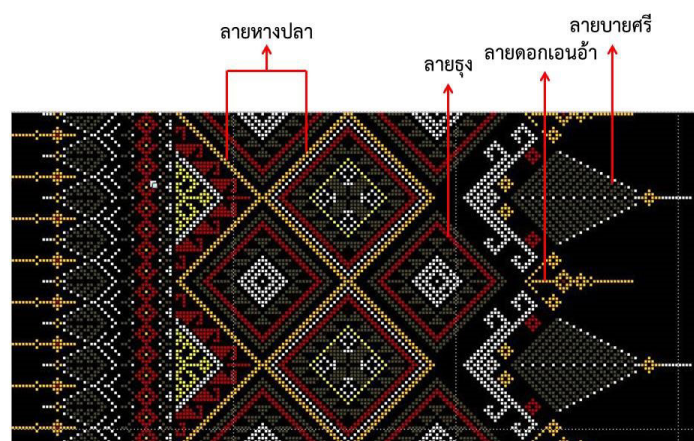
ภาพแสดงแรงบันดาลใจจาก “ดอกเอนอ้า”

แม่ลายของลวดลาย “ดอกเอนอ้า”

ภาพที่ 4 การสร้างแม่ลายมัดหมี่ “ดอกเอนอ้า”

Note: From © Ratanarekha Atcharyapitak 28/12/2020

จากการออกแบบแม่ลายมัดหมี่ ที่ผ่านการการลดทอน (Distortion) รูปร่างและรูปทรงของดอกเอนอ้า รุ่ง หางปลา และบายศรี ถ่ายทอดในรูปแบบรูปทรงเรขาคณิต (Geometric shapes) ผู้ออกแบบได้นำแม่ลายของดอกเอนอ้า รุ่ง หางปลา และบายศรี มาผสมผสานจัดวางให้เกิดลวดลายโดยคำนึงถึงความสมดุลในลักษณะเท่ากัน (Symmetry Balancing) และการใช้จังหวะ (Rhythm) มาเป็นหลักสำคัญโดยเป็นการนำแม่ลายมัดหมี่มาผสมระหว่างเรียงลำดับสลับซ้ายขวา และหมุนรอบจุด (Reflection Rotation and Translation) (Chandhasa et al., 2010, p. 51) จากหลักการข้างต้นก่อให้เกิดลวดลายใหม่ แต่ละหน่วยสอดคล้องสัมพันธ์กัน โดยใช้จังหวะที่มีความถี่-ห่าง จากการจัดวาง การเว้นที่ว่างของแต่ละหน่วยในลวดลายนั้น ตลอดจนการใช้สีที่สื่อถึงเอกลักษณ์ของชุมชน ในการเชื่อมโยงวิถีชีวิตผสมผสานกับวัฒนธรรม ประเพณีของชุมชนอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์เพื่อความสวยงามและยังคงหลักความกลมกลืน (Harmonies) ของลวดลายในภาพรวม (Butla, 2017, p. 12) การออกแบบลวดลายมัดหมี่ได้นำเสนอความงามที่มีนัยยะของนิยามในด้านของความงาม ได้แก่ “การซ้ำทำให้เกิดความงาม” เป็นการต่อของลวดลายเป็นลวดลายสำคัญ ทำให้เกิดรูปแบบของลวดลายนั้นที่ซ้ำกันอย่างมีระบบ และมีโครงสร้างของลวดลายเกิดขึ้น (Intasopee et al., 2019, p. 917)

ภาพที่ 5 ลายผ้าที่จัดองค์ประกอบลวดลาย

Note: From © Ratanarekha Atchariyapitak 16/06/2020

3.4 การแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ชุดราตรีจากผ้าที่ออกแบบโดยใช้แรงบันดาลใจที่เชื่อมโยงวิถีชีวิตผสมผสานกับวัฒนธรรม ประเพณีของชุมชนอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์

1) การสร้างแนวคิดหลัก การสร้างสรรค์ผลงานการออกแบบชุดราตรีที่ได้แรงบันดาลใจจากการฟ้อนประกอบทำนองหมอลำภูไทซึ่งเป็นทำนองพื้นเมืองประจำชาติพันธุ์ภูไท โดยปกติการแสดงหมอลำภูไทจะมีทำฟ้อนรำประกอบ และมีท่าทางฟ้อนที่แตกต่างกัน สามารถรวบรวมท่ารำได้แก่ ท่าเดิน ท่าไหว ท่ารอบช่วง ท่ามโนราห์ ท่าบังแดด โดยใช้เอกลักษณ์ของท่วงท่า ผสมผสานการแต่งกายพื้นเมืองของผู้หญิงอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ที่นิยมนุ่งผ้าซิ่น มีลักษณะเด่นของซิ่นภูไท คือ การทอและลวดลายของดอกเอนอ้า รุ่ง หางปลา ตัดต่อผ้าด้วยหัวซิ่นและตีนซิ่นทั้งเทคนิคการทอขิดและการทอจก พื้นหลังของผ้านิยมย้อมสีดำ ลวดลายย้อมสีแดง เหลือง

เขียว และใช้สีขาวเป็นจุดเน้นของผ้า ตัวเสื้อเป็นแขนกระบอก คอตั้งแบบเสื้อคอจีน นิยมตกแต่งเสื้อด้วยการตัดต่อผ้า ทั้งเทคนิคการทอขีดและการทอจกหรือใช้การปักลวดลายลงบนผ้า นิยมใช้ผ้าขนหรือแพรมน (แพรพอย) ทำเป็นผ้าสี่เหลี่ยมเล็ก ๆ ม้วนแล้วผูกมวยผมเป็นเครื่องประดับ และหม่ผ้าสไบ เรียกว่า ผ้าหม่ (จ่อง) มีลักษณะเป็นผ้าผืนเล็ก ๆ ใช้คลุมไหล่ เป็นวัฒนธรรมของกลุ่มพื้นเมืองอีสาน ใช้ได้ทั้งประดับตกแต่งเครื่องประกอบการแต่งกายและยังสามารถให้ประโยชน์ใช้สอยด้านความอบอุ่น ให้เกิดความร่วมมือ คงคุณค่าของผ้าไหมมัดหมี่ที่กลุ่มเกษตรกรผู้ทอผ้าได้ร่วมแรงร่วมใจสร้างสรรค์ผลงานผ้าผืนที่มีหน้ากว้าง 1 เมตร ความยาว 10 เมตร มาใช้ในการถ่ายทอดพัฒนาและออกแบบประเพณีชุดราตรีแบบเป็นทางการ ให้มีความหรูหรา เหมาะสมกับการสวมใส่ในงานกลางคืน โดยใช้หลักการออกแบบเสื้อผ้า ประกอบด้วย การออกแบบตกแต่งภายในโครงสร้าง ด้านตะเข็บ และหลักการย้ายหรือแทนที่ของเกล็ด สอดคล้องกับแรงบันดาลใจการฟ้อนภูไทกาฬสินธุ์ ซึ่งผู้ฟ้อนเป็นผู้หญิงทั้งหมด การเคลื่อนไหว ถ่ายทอดโดยใช้หลักการของเส้นโค้ง ในการสื่อถึงความอ่อนหวาน สวยงาม นุ่มนวล ผสมผสานลวดลายผ้าที่ได้ออกแบบในการจัดวางที่ไม่มากจนเกินไป ทำให้ชุดราตรีดูเหมาะสม ร่วมสมัย

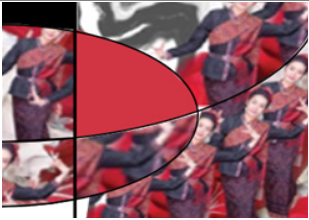
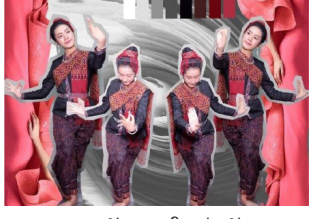
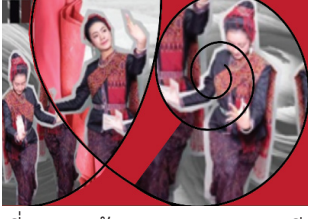

ภาพที่ 6 ชุดราตรีที่ออกแบบโดยใช้แรงบันดาลใจประเพณีของชุมชนอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์

Note: From © Ratanarekha Atchariyapitak 16/06/2020

2) การออกแบบแบบร่าง ผู้วิจัยนำรูปแบบการฟ้อนหมอลำภูไททั้ง 5 ท่า โดยแต่ละท่าได้ผสมผสานกับเทคนิคการตกแต่งภายในโครงสร้างของเสื้อผ้าที่เน้นการเคลื่อนไหว ถอดแบบลีลาท่ารำแต่ละท่าในรูปแบบของเส้นได้แก่ เส้นโค้ง เส้นทะแยง เส้นกันหอย จากนั้นจึงนำรูปแบบของเส้นที่มาจากท่ารำจัดวางเป็นเส้นกรอบนอกของแต่ละชุด การใช้สีของชุดได้จากแรงบันดาลใจ โดยใช้หลักการใช้สีกลมกลืน และสืตัดกันเพื่อสร้างจุดเด่นของแต่ละชุด

ตารางที่ 1 ชุดราตรีที่ออกแบบโดยใช้แรงบันดาลใจประเพณีของชุมชนอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์

		
ภาพแรงบันดาลใจทำเดิน	ที่มาของเส้นกรอบนอกชุดราตรี	แบบร่างชุดราตรีจากท่าเดิน
		
ภาพแรงบันดาลใจท่าไหว้	ที่มาของเส้นกรอบนอกชุดราตรี	แบบร่างชุดราตรีจากท่าไหว้
		
ภาพแรงบันดาลใจท่ารอบช่วง	ที่มาของเส้นกรอบนอกชุดราตรี	แบบร่างชุดราตรีจากท่ารอบช่วง
		
ภาพแรงบันดาลใจท่ามโนราห์	ที่มาของเส้นกรอบนอกชุดราตรี	ภาพแรงบันดาลใจท่ามโนราห์
		
ภาพแรงบันดาลใจท่าบังแดด	ที่มาของเส้นกรอบนอกชุดราตรี	ภาพแรงบันดาลใจท่าบังแดด

3) การสร้างต้นแบบเสื้อผ้าชุดราตรีจากแรงบันดาลใจการฟ้อนภูไทกาฬสินธุ์ ทำเดิน เป็นการร่ำทำแรกของการฟ้อนภูไทกาฬสินธุ์ ทำรำ คือ มือจีบข้างระหว่างคิ้วอีกข้างจีบส่งข้างสะโพก มือจีบบนมันลงล่างแล้วปล่อย ทำสลับกัน พร้อมยกขาตรงข้ามกันมือที่จีบบน ซึ่งตามภาษาอีสานจะใช้คำว่าเปิดผ้าม่านกั้ง หมายความว่า เป็นการเปิดการแสดง หรือเริ่มการแสดง และนำผ้าไหมมัดหมี่ที่ได้ออกแบบมาใช้ในสัดส่วน 3:5 โดยการแบ่งสัดส่วนทั้งหมดของชุดเป็น 8 ส่วน จากคอเสื้อถึงชายกระโปรง ดังนี้ 3 ส่วน คือ ตัวเสื้อ และ 5 ส่วน คือกระโปรง ตกแต่งชุดด้วยระบายที่ตำแหน่งเอวเปรียบเสมือนทำรำที่มีมือจีบข้างระหว่างคิ้วอีกข้างจีบส่งข้างสะโพก เนื่องจากทำรำมีลักษณะที่อ่อนช้อย เน้นสะโพก แขนเสื้อเปิดตำแหน่งแขนให้เป็นแขนที่ ดึงดูดความสนใจให้ตรงกับภาษาอีสานจะใช้คำว่าเปิดผ้าม่านกั้ง หมายความว่า เป็นการเปิดการแสดง หรือเริ่มการแสดง ลักษณะเส้นกรอบนอกของชุดคือ รูปแบบที่มีเส้นโค้งเว้าตามรูปร่าง (fluid line) (Suraprasert, 2015, p. 53) กระโปรงใช้หลักอสมมาตร (Asymmetrical Balance) เพื่อสร้างจุดเด่นในการสวมใส่ และสีสันของใช้สีแดง ดำ เป็นหลักเพื่อสอดคล้องกับสีเอกลักษณ์ของชุดพื้นเมือง

4) การสร้างต้นแบบเสื้อผ้าชุดราตรีจากแรงบันดาลใจจากการฟ้อนแสดงฟ้อนภูไทกาฬสินธุ์ ทำไห้ว มือซ้ายจีบบนแล้วปล่อย พร้อมกับมือขวามันจีบล่างแล้วปล่อยยกขาข้างซ้าย มือทั้งสองข้างประกบกันตรงเอวข้างขวาพร้อมยกขาขวา เป็นการรำที่แสดงถึงการเคารพหรือทักทายผู้ชม ได้นำความโค้งของวงแขนมาออกแบบให้ชุดมีเส้นกรอบนอกชุดคือ รูปแบบที่มีเส้นโค้งเว้าตามรูปร่าง (fluid line) (Suraprasert, 2015, p. 53) การไหว้มีการนำมือมาวางไว้ที่ตรงช่วงเอว จึงนำมาใช้ออกแบบให้ชุดมีจุดเด่นบริเวณเส้นเอว ใช้หลักความสมดุลไม่เท่ากัน เพื่อให้สอดคล้องกับท่ารำการไหว้ และใช้สีในการออกแบบให้สื่อความเชื่อและความศรัทธาของชาวภูไท นำการมันมือเป็นวงกลมมาออกแบบรายละเอียดการสร้างแบบตัด และนำผ้าไหมมัดหมี่ที่ได้ออกแบบมาใช้ในสัดส่วน 3:5 โดยการแบ่งสัดส่วนทั้งหมดของชุดเป็น 8 ส่วน จากคอเสื้อถึงชายกระโปรง ดังนี้ 3 ส่วน คือ ตัวเสื้อ และ 5 ส่วน คือกระโปรง เพื่อสร้างจุดเด่นให้กับชุดและสื่อถึงเอกลักษณ์ของผ้ามัดหมี่พื้นเมือง

ภาพที่ 7 ชุดราตรีต้นแบบจากแรงบันดาลใจจากการฟ้อนแสดงฟ้อนภูไทกาฬสินธุ์ ทำเดิน

Note: © Ratanarekha Atchariyapitak 22/11/2020

ภาพที่ 8 ชุดราตรีต้นแบบจากแรงบันดาลใจจากการฟ้อนแสดงฟ้อนภูไทกาฬสินธุ์ ทำไห้ว

Note: © Ratanarekha Atchariyapitak 22/11/2020

5) การสร้างต้นแบบเสื้อผ้าชุดราตรีจากแรงบันดาลใจจากการฟ้อนแสดงฟ้อนภูไทกาฬสินธุ์ ท่ารอบช่วง เป็นการรำแล้วเดินเรียงแถวเป็นวงกลม รำท่าพรหมสี่หน้า พร้อมสลับกับการจีบมือแล้วปล่อยตรงชายพก เป็นท่ารำที่สื่อถึงสิ่งลึกลับ ตามความเชื่อของชาวอีสานโบราณ การรำเพื่อบูชาหรือรักษาคนป่วย นำเอาการม้วนแล้วจีบเป็นวงกลมมาใช้ในการออกแบบสร้างแบบตัดเป็นวงกลม และใช้เส้นความโค้งของแขนและช่วงกระโปรงมาออกแบบสร้าง ความทันสมัยให้กับชุดเส้นกรอบนอกชุดคือ ทรงบานพองหรือทรงระฆัง (Bouffant or the bell) (Suraprasert, 2015, p. 53) นำผ้าไหมมัดหมี่ที่ได้ออกแบบมาใช้ในสัดส่วน 3:5 โดยการแบ่งสัดส่วนทั้งหมดของชุดเป็น 8 ส่วน จากคอเสื้อถึงชายกระโปรง ดังนี้ 3 ส่วน คือ ตัวเสื้อ และ 5 ส่วน คือกระโปรง เพื่อส่งเสริมจุดเด่นของท่ารำรอบช่วง ที่มีสีสันคือ สีดำ เพื่อให้สื่อถึงการออกแบบซึ่งเป็นสิ่งที่สื่อถึงความลึกลับตามความเชื่อในการรักษาผู้ป่วยหรือบูชาบรรพบุรุษ นำชายครุยมาใช้ในการออกแบบเพื่อตกแต่งให้สื่อถึงเอกลักษณ์ของชาวภูไทกาฬสินธุ์โดยแท้จริง

6) ท่ามโนราห์ หรือท่าสาวภูไทเล่นน้ำ การรำโดยใช้มือซ้ายจีบบนระหว่างคิ้วจีบม้วนแล้วปล่อย มือข้างขวาจีบส่งหลังแล้วปล่อย ก้าวขาขวาไปข้างหน้าแล้วย่อเปิดส้นเท้าซ้าย เป็นการถ่ายทอดการอาบน้ำของชาวบ้านสมัยก่อนที่ต้องอาบน้ำที่ริมคลอง จะมีผู้หญิงที่รวมกลุ่มกันเล่นน้ำ โดยสื่อถึงการไหลของสายน้ำและความพลิ้วไหวของการเล่นน้ำ โดยการนำเอาการม้วนมือเป็นวงกลมมาถ่ายทอดการสร้างแบบตัดให้ชุดมีลักษณะลักษณะบางเบา พลิ้วไหวเหมือนสายน้ำ นำเอาความโค้งของการย่อขา การเหยียดขาตั้งมาออกแบบเป็นเส้นกรอบนอกชุดคือ ทรงตรง (The straight or tubular) (Suraprasert, 2015, p. 53) นำผ้าไหมมัดหมี่ที่ได้ออกแบบมาใช้ในสัดส่วน 3:5 โดยการแบ่งสัดส่วนทั้งหมดของชุดเป็น 8 ส่วน จากคอเสื้อถึงชายกระโปรง ดังนี้ 3 ส่วน คือ ตัวเสื้อ และ 5 ส่วน คือกระโปรง และดึงดูดความสนใจด้วยแบบตัดคอเสื้อรูปร่างหัวใจเพื่อให้สอดคล้องกับแรงบันดาลใจของผู้หญิงที่รวมกลุ่มกันเล่นน้ำ

ภาพที่ 9 ชุดราตรีต้นแบบจากแรงบันดาลใจจากการฟ้อนแสดงฟ้อนภูไทกาฬสินธุ์ ท่ารอบช่วง

Note: © Ratanarekha Atchariyapitak 22/11/2020

ภาพที่ 10 ชุดราตรีต้นแบบจากแรงบันดาลใจจากการฟ้อนแสดงฟ้อนภูไทกาฬสินธุ์ ท่ามโนราห์

Note: © Ratanarekha Atchariyapitak 22/11/2020

7) ทำบังแดด ใช้มือสองข้างจีบระหว่างคิ้ว แล้วม้วนปล่อยออกพร้อมกับโยกแขนมาอีกข้างหนึ่ง ยกขาแล้ววาดข้ามอีกข้าง ทำซ้ำถ่ายทอดวิธีชีวิตการทำเกษตรกรรม ซึ่งในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีอากาศที่ร้อน การแต่งกายหรือทำทางการรำมีลักษณะที่คล้ายคลึงในการใช้ชีวิตประจำวัน ลักษณะการบังแดดเพื่อปกปิดอากาศร้อน จึงได้นำเอาลักษณะการม้วนมือเป็นวงกลมมาออกแบบโดยเป็นการสร้างแบบตดวงกลมและใช้สีแดงแทนลักษณะสีของแดด และนำผ้าไหมมัดหมี่ที่ได้ออกแบบมาใช้ในสัดส่วน 3:5 โดยการแบ่งสัดส่วนทั้งหมดของชุดเป็น 8 ส่วน จากคอเสื้อถึงชายกระโปรง ดังนี้ 3 ส่วน คือ ตัวเสื้อ และ 5 ส่วน คือกระโปรง เส้นกรอบนอกด้านหน้ามีรูปแบบที่มีเส้นโค้งเว้าตามรูปร่าง (Fluid line) และเส้นกรอบนอกที่มีรูปแบบที่มีด้านหลังทรงบานพองหรือทรงระฆัง (Bouffant or the bell) (Suraprasert, 2015, p. 53) แต่ยังคงออกแบบให้ชุดมีช่วงแหวกที่ขา เพราะยังคงมีการก้าวขาในท่ารำ ใช้เส้นโค้งของวงแขนมาออกแบบเพื่อให้มีความทันสมัย และนำชายครุยมาออกแบบหรือตกแต่งชุดเป็นเอกลักษณ์ของชาวภูเก็ต

ภาพที่ 11 ชุดราตรีจากแรงบันดาลใจจากการฟ้อนแสดงฟ้อนภูเก็ตกาฬสินธุ์ “ทำบังแดด”

Note: From © Ratanarekha Atchariyapitak 22/11/2020

สรุปและอภิปรายผล

การศึกษาวัฒนธรรมภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการทอผ้าไหมมัดหมี่ของกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตผ้าทอ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ผลการวิจัยพบว่า การสร้างสรรค์ลวดลายผ้าจากการศึกษาวัฒนธรรมภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการทอผ้าไหมมัดหมี่ของกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตผ้าทอ อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ สามารถใช้ทักษะด้านการมัดหมี่ ย้อมสี และทอผ้าซึ่งเป็นจุดเด่นของกลุ่ม และมีจุดด้อยคือ สมาชิกของกลุ่มส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ สอดคล้องกับ เมธวดี พัยขประโคน (Phayak prakhon, 2016) ในการศึกษาผ้าไหมทอมือพื้นบ้านในเขตพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ ช่างทอผ้าฝีมือดีส่วนใหญ่เริ่มต้นอาชีพทอผ้าตั้งแต่อายุยังน้อย เชี่ยวชาญการทอผ้ามัดหมี่มากกว่าผ้าแบบอื่น ๆ ปัจจุบันสูงอายุแล้วและไม่มีผู้สืบทอดอาชีพ ในการพัฒนาลวดลายมัดหมี่ต้นแบบโดยนำวัฒนธรรมภูมิปัญญามาใช้ในการออกแบบและสร้างสรรค์ลวดลายมัดหมี่ จากแรงบันดาลใจของการสังเกตสิ่งแวดล้อม และธรรมชาติรอบตัว

แล้วนำมาถ่ายทอดให้สื่อถึงเอกลักษณ์ของชุมชน ได้แก่ 1. การสร้างสรรค์ลวดลายจากแรงบันดาลใจของการสังเกตรูปพฤษา คือ ดอกเอนอ้า 2. การสร้างสรรค์ลวดลายจากแรงบันดาลใจของสิ่งของและของใช้ คือ ชุง 3. การสร้างสรรค์ลวดลายจากแรงบันดาลใจของรูป พุติกรรมสัตว์ คือ หางปลา เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างสรรค์ลวดลายสิ่งทอให้หลากหลาย และส่งเสริมให้เกษตรกรแปรรูปผลิตภัณฑ์สิ่งทอเป็นเครื่องแต่งกายประเภทชุดราตรีแบบเป็นทางการได้ สอดคล้องกับ สุชานาถ บุญเที่ยง (Boontiang, 2016) การสร้างสรรค์ลวดลายบนผืนผ้าแพรวของสตรีชาวผู้ไทมาจาก 4 แนวคิด คือ 1) การสร้างสรรค์ลวดลายด้วยแรงบันดาลใจจากการสังเกตรูปพฤษา 2) การสร้างสรรค์ลวดลายด้วยแรงบันดาลใจจากการสังเกตรูปและพฤติกรรมของคนและสัตว์ 3) การสร้างสรรค์ลวดลายด้วยแรงบันดาลใจจากการสังเกตรูปสิ่งของเครื่องใช้ และ 4) การสร้างสรรค์ลวดลายด้วยแรงบันดาลใจจากการสังเกตสิ่งแวดล้อมรอบตัว โดยสตรีชาวผู้ไทจะเก็บรักษาแม่ลายผ้าแพรวโบราณสำหรับใช้เป็นมรดกตกทอดแก่ลูกหลานด้วยวิธีใช้ด้ายสีต่าง ๆ ปักลวดลายที่ลงบนผืนผ้าฝ้ายสีขาวรูปสี่เหลี่ยมขนาดเล็กเรียกว่า “ผ้าแส่ว”

การออกแบบลวดลายผ้าไหมมัดหมี่ให้กับกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตผ้าทออำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ผลการวิจัยพบว่า การนำแรงบันดาลใจของการสังเกตสิ่งแวดล้อม และธรรมชาติรอบตัวที่ นอกจากแรงบันดาลใจดอกเอนอ้า ชุง หางปลา ได้ค้นพบแรงบันดาลใจจากบายศรี ในการสื่อถึงเอกลักษณ์ของชุมชนอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ มาเชื่อมโยงวิถีชีวิตผสมผสานกับวัฒนธรรม ประเพณีของชุมชนมาเป็นแนวทางของการออกแบบลวดลายผ้าไหมมัดหมี่ ถ่ายทอดแนวคิดในด้านรูปธรรม และด้านนามธรรม สอดคล้องกับ มธุรส เวียงสีมา และนิรัช สุดสังข์ (Viengsima & Soodsang, 2020) ด้านออกแบบลวดลายผ้าโดยใช้ลวดลายตีนจกบนผ้าขึ้นของกลุ่มชนชาติพันธุ์ไทพวนและไทยวนตามแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์ได้ 2 ลาย คือ คุ่มบุหงลงลายสิบสองของกลุ่มไทพวนกับหงส์คำเลียนค่ายของกลุ่มไทยวน ที่ได้จากการนำแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์มาใช้ในการออกแบบ คือ 1) เน้นการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้า 2) สร้างเอกลักษณ์และความแตกต่าง และ 3) สร้างแรงบันดาลใจจากสภาพแวดล้อมลวดลายผ้าที่ได้จึงมีความสอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์

การพัฒนาแบบผลิตภัณฑ์เสื้อผ้าชุดราตรีโดยเชื่อมโยงวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณีอำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยใช้เอกลักษณ์ของท่วงท่าการฟ้อนภูไทกาฬสินธุ์ ผสมผสานการแต่งกายพื้นเมืองของผู้หญิง อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์ ผลการวิจัยพบว่า จากการวิเคราะห์แนวคิดเรื่องการตลาด ปัจจุบันผู้บริโภคผ้าไหมได้ขยายช่วงอายุมาอยู่ในกลุ่มวัยเริ่มทำงาน ความต้องการของผ้าทอมีหลากหลาย ทั้งในด้านสี สัน ลวดลายที่หลากหลายเพื่อให้เหมาะสมกับรูปแบบการแต่งกายและโอกาสที่สวมใส่ ตลอดจนความหลากหลายของวิถีชีวิตในแต่ละกลุ่มเป้าหมาย สอดคล้องกับรัตนธาดา มีพร้อมและทัศนียา นิลฤทธิ์ (Meeprom & Nillit, 2019) ในการศึกษาออกแบบลวดลายมัดหมี่ที่ได้แรงบันดาลใจจากลวดลายผ้าโฮลประาห์จังหวัดสุรินทร์ ผสมผสานศิลปะแนวอาร์ตเดโค ซึ่งแบ่งตามรูปแบบของแฟชั่น (Style) ที่มาจากกลุ่มเป้าหมาย (Target group) ได้แก่ 1) กลุ่มที่ชอบความกลมกลืน คือ กลุ่มสีกลมกลืน (Monotone) ที่ชื่นชอบการใช้สีเดียวกันแต่แบ่งระดับโทนสี หรือมีน้ำหนักร่อน-เข้มแตกต่างกันไป มักจะเป็นกลุ่มผู้ใหญ่ในวัยทำงาน บุคลิกน่าเกรงขาม หนักแน่น มั่นคง คลาสสิก ใช้ของดีและทน ไม่ตามกระแสแฟชั่น คือ รูปแบบไม่ยึดติดสมัยนิยม (Basic) เรียบ คลาสสิก หากนำข้อมูลมาประกอบการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์จะช่วยส่งเสริมการตลาดและเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ผ้าทอ ให้มีความหลากหลาย ช่วยกระจายรายได้ให้กับกลุ่ม

ตัดเย็บในชุมชน จนเกิดเป็นผลิตภัณฑ์ที่ตรงกับความต้องการของกลุ่มผู้บริโภค สอดคล้องกับ เจนวิภา ชัยวิศิษฐ์ และคณะ (Chai Visit et al., 2016) ที่ทำการศึกษาออกแบบชุดเครื่องแต่งกายที่ส่งผลต่ออารมณ์ วิเคราะห์ข้อมูลชี้ให้เห็นถึงการออกแบบนั้นมีผลสำเร็จของเครื่องแต่งกายโดยต้องอาศัยปัจจัย 3 ประการหลัก คือการสร้าง ความสนใจการเปิดรับ และการตีความ โดยกลุ่มตัวอย่างที่ได้นำมาวิจัยนั้นคือกลุ่มตัวอย่างเพศหญิง มีความทรงจำในการรับรู้จากการสวมใส่ได้ดีและให้ความสนใจที่จะเปิดรับการสวมใส่และสามารถแสดงความรู้สึกอารมณ์และสร้างความผูกพันทางอารมณ์ได้ดีกว่าผู้ชาย และสอดคล้องกับ กิตติพงษ์ เกียรติวิภาค (Keativipak, 2016) ที่ทำการศึกษาผลิตภัณฑ์ทอมือควรสะท้อนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ต้นแบบให้มีมูลค่าเพิ่มมากขึ้น มีรูปแบบและการประยุกต์ที่สวยงามเป็นที่ดึงดูดใจ สามารถใช้เทคนิคภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบเดิมในการสร้างผลิตภัณฑ์ใหม่ อีกทั้งสามารถพัฒนาเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจให้กับสินค้าชุมชนได้สะท้อนความเป็นเอกลักษณ์และลักษณะเฉพาะของความเป็นท้องถิ่นได้อย่างชัดเจน

References

- Boontiang, S. (2016). Phā Sæo : Tonbæp Hæng Lūatlāi Bon Phūn PhāPhræ Wā [Pa Saew : Original of Designs on Pa Prae-wa]. *KKU International Journal of Humanities and Social Sciences*, 6(3), pp. 56-70.
- Chaivisit, J. & Schafer, D. M. (2016, April). Kān'ōkbæp Chut Khrūang Tæng Kāi Thī Song Phon Tō'ārom [Body Wear Perspective for Emotion]. *RSU National Research Conference* (pp. 796-800). Thailand: Rangsit University.
- Chandhasa, R., Rungwannasak, K., and Pattanapanitipong, P. (2010). *Kānsuksā Læ Phatthanā 'Ēkkalak Lūatlāi Bān Chīang Phūa Prayuk Chai Kap phalittaphan phā prærūp phēbā-tik phūa phatthanā rūpbæp pen phalittaphan hatthakam khōng thīralūk changwat 'udōn thānī* [The study of the unique identity of Ban-Chiang pattern to apply with Batik painted textile and develop into the handicraft souvenir of the province of Udon Thani] [Doctoral dissertation]. Bangkok: Suan Sunandha Rajabhat University.
- Intasopee, P., Iamsai, P., and Koktong, T. (2019, December). Kānphatthanā Phalittaphan Khēha Sing Thō Čhāk Phā Pak Chāo Khao Mīan 'Amphōe Khlōng Lān Čhangwat Kamphaeng phet [The Development of Home Textiles Products From Hill Tribe Embroidery Mien Amphoe Khlong Lan, Kamphaeng Phet]. *The 6th KPRU National Conference*. Kamphaeng Phet Rajabhat University.
- Keativipak, K. (2016). Study and Development Applies Products from Cotton Hand Made to Products Design, Case Study: The Cotton Hand Weaving Groups at Donluang Village, Amphur Pasang, Lamphun Province]. *The Fine & Applied Arts Journal Sciences*, 11(1), 13-51.
- Khan-khwā, K. Community Development of Somdet District, Kalasin Province. (2020, September 11). Interview.
- Meeprom, R. & Nillit, T. (2019). Kān'ōkbæp lūatlāi matmī mai phūanam pai sū kānphatthanā pen sinkhā fæchan kōranī suksā lūatlāi phā hōn changwat Surin [Mudmee Pattern Design to Lead to The Development of Fashion Product Case Study of Hol Proh Pattern Surin Province]. *Institute of Culture and Arts Journal Srinakharinwirot University*, 20(2), 23-34.

- Phayakprakhon, M. (2016). Phā mai thō mū phūnbān nai khēt phūnthī changwat Surin [Folk Handweaving Silk in Surin Province]. *Institute of Culture and Arts Journal Sciences*, 18(1), 94-105.
- Phayakkhaso, W. (2018, November 6). “Kalasin mōdēn” tonbāp khōng khwāmyangyūn [“Kalasin Model” the model of sustainability]. Siamrath. <https://www.opm.go.th/opmportal/multimedia/duangdnu/06-11-61/11.pdf>
- Rujinarong, P. (2017). Developed patterned fabrics and Thai silk products. In case study, Bann Non Sa-ard weaving group, Tambon Bann Koo, Amphur Hua Saphan, Buriram Province]. *The Fine & Applied Arts Journal*, 12(1), 1-21.
- Sankam, P. (2012). Kānsuksā Lam Phūthai Mūbān Phōn Sawāng Tambon Kut Sim Khum Mai ‘amphōe Khao Wong Changwat Kān Sin [A Study of Lam Phu Thai At Ponsawang Village Kudsinkummai Sub-District Khaowong District Kalasin Province] [Master’s thesis]. Faculty of Fine Arts, Srinakharinwirot University.
- Sirikhanbuta, R. (2017). Dok Phayom : from the Provincial Flower of Kalasin to the Design of Khao Wong Phutai’s Textile Pattern. *Veridian E-Journal, Silpakorn University*, 10(1), 2141-2155.
- Sirinikorn, S. Community Development of Somdet District, Kalasin Province. (2020, September 11). Interview.
- Suraprasert, J. (2017). A Research Of Proficiency Development In Fashion Design Made From Hand Woven Cotton: Case Study Of Hand Woven Cotton Fabric, Baan Hia, Pua District, Nan Province. *Suthiparithat Journal*, 31(97), 157-168.
- Thāmsiri, T. Office of the Silk Ikat Weaving Group of Somdet District, Kalasin Province, (2020, September 11). Interview.
- Viengsima, M. & Soodsang, N. (2020). Fabric Patterned Design Based on Tai Phuan and Tai Yuan Jok Weaving Art and Wisdom in Line with Creative Economy. *Journal of Fine and Applied Arts Khon Kaen University*, 12(1), 127–151.
- Wannakit, N. (2014). Wisdom in “Phrae-Wa Silk of Phu Thai, Baan Phon”: Dynamic and Assimilation. *Journal of Thai Studies*, 10(2), 63–86.